

Anna Łowicka

Zmiany w zasobach a wyniki ekonomiczne przedsiębiorstw agrobiznesu

Acta Scientifica Academiae Ostroviensis nr 14, 70-80

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANNA ŁOWICKA

ZMIANY W ZASOBACH A WYNIKI EKONOMICZNE PRZEDSIĘBIORSTW AGROBIZNESU

WSTĘP

W 1989 roku, w Polsce rozpoczęły się historyczne zmiany, określane jako transformacja ustrojowa. Wiązała się ona z przejściem od gospodarki centralnie planowanej do gospodarki rynkowej. Zmiany te objęły prawie wszystkie dziedziny życia gospodarczego, politycznego i społecznego. Głównym celem zmian gospodarczych było kształtowanie podstaw do przywrócenia równowagi rynkowej, zachwianej w końcu lat osiemdziesiątych, ograniczenie galopującej inflacji, a także stworzenie rynku dóbr i usług, rynku kapitałowego i rynku pracy [Klepacki 2002]. Ze zmianami tymi wiązała się deregulacja, liberalizacja, prywatyzacja, komunalizacja, komercjalizacja oraz restrukturyzacja. Transformacja objęła wszystkie branże, w tym rolnictwo i cały agrobiznes, zmieniła też warunki funkcjonowania poszczególnych przedsiębiorstw. Rozpoczął się trudny okres dla przedsiębiorstw agrobiznesu [Klepacki, Łowicka 2002]. Dla rozpoznania zmian warunków funkcjonowania oraz przyjętych przez nie sposobów dostosowawczych, przedstawiono 20 celowo wybranych przedsiębiorstw agrobiznesu w województwie świętokrzyskim. Przedsiębiorstwa te podjęły różne działania w celu przetrwania w nowych warunkach rynkowych. Dotyczyły one głównie zmian w zasobach ludzkich i w strukturze majątkowej. Badaniami objęto lata 1990-2000.

ZMIANY W ZATRUDNIENIU

Istotnym składnikiem kosztów w przedsiębiorstwie są płace, stąd też ważna dla ich obniżenia była racjonalizacja zatrudnienia. W tabeli 1 zaprezentowano zmiany w zatrudnieniu w badanych przedsiębiorstwach. Z danych wynika, że największe zmiany wystąpiły w GS „SCh” w Chmielniku, gdzie zatrudnienie zmniejszyło się aż o 84,4%. Również silna redukcja pracowników nastąpiła w GS „SCh” w Kazimierzy Wielkiej (zmniejszenie o 84%) i w „Pro-Agro” w Kunowie (szczególnie w latach 1994-2000). Znaczne zmiany w stanie zatrudnienia odnotowano także w KPN „CN”, natomiast nieco mniejsze nastąpiły w GS „SCh” w Bodzechowie, w PHSR „Agroma” oraz w OPOZH w Piekoszowie. W PSS

„Społem” tendencja spadkowa silniej wystąpiła w 1991 r. (29,7%) i 2000 r. (56,6%). W Cukrowni „Włostów” stan zatrudnienia uległ redukcji o połowę, w GS „Sch” w Jędrzejowie o 36,2%, zaś w OSM w Chmielniku o 1/3. W OSM we Włoszczowej dokonano relatywnie małej redukcji liczby pracowników, podobnie jak w Cukrowni „Częstocice”. Natomiast w WSP „Społem” odnotowano niewielki spadek zatrudnienia, jedynie o 13,5%. W pozostałych przedsiębiorstwach występowały znaczne wahania. Na przykład w ZPP „Ceman”, w latach 1990-1996 liczba pracowników wzrosła 1,9-krotnie, zaś w latach 1996-2000 spadła o 62%. W OSM w Sandomierzu w latach 1990-1996 odnotowano tendencję spadkową liczby pracowników (o 40%), zaś w 1998 r. wystąpił jej wzrost (o 8%). W latach 1990-1994 w OSM, w Wójczy zatrudnienie wzrosło o 19,5%, w latach 1994-1996 utrzymywało się na tym samym poziomie, zaś w latach 1998-2000 nastąpił jego spadek o 29,7%. W OSM w Opatowie oraz w ZPM „Markuz” liczba pracowników uległa słabym wahaniom.

Tabela 1. Zmiany w zatrudnieniu w badanych przedsiębiorstwach agrobiznesu w latach 1990-2000

Przedsiębiorstwa	Zmiany w zatrudnieniu			
	-50% i więcej	-50% -10%	-10% +10%	ponad +10%
GS Jędrzejów	-	36,2	-	-
GS Chmielnik	84,4	-	-	-
GS Bodzechów	69,2	-	-	-
GS Kazimierza Wielka	84,0	-	-	-
Pro-Agro Kunów	80,1	-	-	-
Agroma Kielce	61,3	-	-	-
KPN CN Kielce	78,6	-	-	-
OPOZH Piekoszków	57,6	-	-	-
Ekoplon S.A. Grabki D.	-	-	-	25,6
Cukrownia Częstocice	-	19,3	-	-
Cukrownia Włostów	50,3	-	-	-
ZPP Ceman Ostrowiec	62,0 (1996-00)	-	-	1,9-krotnie (1990-96)
OSM Chmielnik	-	33,6	-	-
OSM Włoszczowa	-	19,5	-	-
OSM Opatów	-	15,5 (1998-00)	-1,0 (1990-92) +9,3 (1994-96)	-
OSM Sandomierz	-	40 (1990-96)	+8,0 (1998) -2,0 (2000)	-
OSM Wójcza	-	29,7 (1998-00)	-	19,5 (1990-94)

ZPM Markuz Ostrowiec			-5,8 (1990-94) -9,7 (2000)	12,5 (1996-98)
PSS Społem Ostrowiec	56,6	-	-	-
WSP Społem Kielce	-	13,5	-	-

Zródło: badania własne

Z kolei w przedsiębiorstwie „Ekoplón” S.A. jako w jedynym z badanych, nie wystąpiło ograniczenie zatrudnienia, a nawet nastąpiło zwiększenie liczby pracowników o 25,6%.

Reasumując, można stwierdzić, że największe zmiany w zatrudnieniu nastąpiły w GS w Chmielniku, zaś najmniejsze w „Ekoplón” S.A.. To ostatnie świadczy o korzystniejszej sytuacji finansowej Ekoplónu oraz o tym, że wprowadzenie gospodarki rynkowej nie wywarło negatywnego wpływu na stan zatrudnienia.

WARTOŚĆ MAJĄTKU BADANYCH PRZEDSIĘBIORSTW

Istotnym elementem dla funkcjonowania i działalności przedsiębiorstwa jest jego majątek. W tabeli 2 przedstawiono wartość majątku w badanych przedsiębiorstwach. Wynika z niej, że wartość majątku trwałego ulegała pewnym wahaniom. Największa zmiana wartości majątku wystąpiła w GS „SCh” w Chmielniku. Wartość ta zdecydowanie zmalała (o 71,6%). Natomiast w GS „SCh” w Jędrzejowie wartość majątku trwałego w badanym okresie miała tendencję malejącą, jedynie w latach 1993-1996 odnotowano wzrost. Podobna sytuacja kształtowała się w GS „SCh” w Kazimierzy Wielkiej, gdzie wartość majątku trwałego uległa spadkowi. Majątek trwały w GS „SCh” w Bodzechowie przyjmował różne wartości. W latach 1990-1997 wartość ta zdecydowanie wzrastała, zaś od 1998 r. nastąpiła tendencja spadkowa. W OPOZH w Piekoszowie w latach 1990-1992 wartość majątku była na dość wyrównanym poziomie, później odnotowano wzrost tej wartości, zaś w latach 1995-2000 wystąpił spadek. Wysoka wartość majątku trwałego miała miejsce w „Pro-Agro” w Kunowie, jednak uległa ona spadkowi. W „Ekoplón” S.A. wartość majątku trwałego miała tendencję wzrostową. Spadek wartości majątku trwałego w „Agromie” odnotowano w latach 1990-1991, w latach 1992-1996 wzrost, zaś po tym okresie znowu tendencję spadkową. W KPN „CN” występowały większe wahania. Po spadku wartości majątku trwałego w latach 1990-1991, do roku 1993 miał miejsce ich wzrost, zaś później nastąpił spadek. W OSM Opatów najwyższa wartość majątku była w latach 1990-1993. Po tym okresie nastąpił wystąpił zdecydowany spadek,

który utrzymywał się na dość zbliżonym poziomie. W Cukrowni „Włostów”, w latach 1990-1993 wartość majątku trwałego kształtowała się na dość zbliżonym poziomie. Od 1994 r. nastąpił wzrost jego wartości, który utrzymywał się do 1996 r. W latach 1998-2000 wystąpiła tendencja spadkowa wartości majątku trwałego. Wartość majątku trwałego w Cukrowni „Częstocice” w latach 1990-1993 była na dość zbliżonym poziomie, następnie w latach 1994-1997 odnotowano tendencję wzrostową. W latach 1998-2000 nastąpił spadek jego wartości. W ZPP „Ceman” wartość majątku trwałego w badanym okresie miała tendencję spadkową. W OSM we Włoszczowej w latach 1990-2000 odnotowano wzrost wartości majątku trwałego. W latach 1990-1993 wartość ta była na niskim poziomie, a następnie uległa znacznemu wzrostowi, który utrzymał się do 2000 roku.

Tabela 2. Zmiany w wartości majątku trwałego w badanych przedsiębiorstwach w latach 1990-2000

Przedsiębiorstwa	Zmiany w wartości majątku trwałego			
	-50% i więcej	-50% -10%	-10% +10%	ponad +10%
GS Jędrzejów	-	21,0 (1990-1992) 19,5 (1997-2000)	-	14,1 (1993-1996)
GS Chmielnik	71,6	-	-	-
GS Bodzechów	-	38,8 (1998-2000)	-	98,5 (1990-1994) 20,3 (1995-1997)
GS Kazimierza Wielka	-	45,2 (1994-2000)	-3,8 (1990-1993)	-
Pro-Agro Kunów	-	20,5 (1990-1994) 33,1 (1995-2000)	-	-
Agroma Kielce	-	32,3 (1997-2000)	-1,9 (1990-1991)	27,4 (1992-1994) 10,7 (1995-1996)
KPN CN Kielce	60,3 (1994-2000)	23,4 (1990-1991)	+4,9 (1992-1993)	-
OPOZH Piekoszków	-	32,5 (1995-2000)	-	16,0 (1990-1992) 38,2 (1993-1994)
Ekoplon S.A. Grabki D.	-	-	-	7,97-krotnie
Cukrownia Częstocice	-	21,5 (1998-2000)	-	11,1 (1990-1991)

				1,8-krotnie (1992-1997)
Cukrownia Włostów	-	15,1 (1998-2000)	-	81,8 (1990-1994) 34,0 (1995-1997)
ZPP Ceman Ostrowiec	-	25,0	-	-
OSM Chmielnik	-	37,9 (1990-1991) 26,5 (1996-2000)	+9,8 (1992-1993)	1-krotnie (1994-1995)
OSM Włoszczowa	-	-	-	2,1-krotnie (1990-1995) 45,0 (1996-1998) 13,6 (1999-2000)
OSM Opatów	-	-	+3,9 (1994-1996) +2,6 (1997-1998) +1,5 (1999-2000)	37,3 (1990-1993)
OSM Sandomierz	-	32,6 (1995-2000)	-	10,5 (1990-1992) 95,0 (1993-1994)
OSM Wójcza	-	20,5 (1998-2000)	-	27,1 (1990-1993) 89,1 (1994-1997)
ZPM Markuz Ostrowiec	-	43,5 (1990-1993)	-	86,0 (1994-1997) 33,0 (1998-2000)
PSS Społem Ostrowiec	-	41,0 (1995-2000)	-	28,0 (1990-1994)
WSP Społem Kielce	-	24,7 (1996-2000)	-	2,9-krotnie (1990-1994)

Źródło: badania własne

W ZPM „Markuz” wartość majątku trwałego w latach 1990-1993 wykazała tendencję spadkową, a następnie w 1994 r. odnotowano wzrost tej wartości. W 2000 r. wartość majątku trwałego była najwyższa. W OSM Chmielnik wzrost wartości majątku trwałego nastąpił jedynie w latach 1992-1995, zaś później nastąpił spadek. W OSM w Sandomierzu w latach 1990-1994 wartość majątku trwałego wzrastała, zaś po tym okresie malała. Najniższą wartość majątku trwałego odnotowano w OSM w Wójczy.

Wzrost wartości majątku trwałego miał miejsce w latach 1990-1997, zaś po tym okresie wystąpił spadek. Wartość majątku trwałego w PSS „Społem” miała tendencję wzrostową w latach 1990-1994, a następnie uległa ona spadkowi. W latach 1990-1994 w WSP „Społem” odnotowano również tendencję wzrostową w wartości majątku trwałego, zaś w latach 1996-2000 wystąpiła tendencja spadkowa (o 24,7%).

Reasumując, we wszystkich badanych przedsiębiorstwach występowały duże zmiany związane z wartością majątku. W początkowych latach nastąpił wzrost, a potem spadek jego wartości. Jednak prezentowane dane dotyczą wartości nominalnych, bez uwzględnienia inflacji. W rzeczywistości, w ujęciu realnym wartość majątku spadła jeszcze wyraźniej. Można więc stwierdzić, że w badanych przedsiębiorstwach miała miejsce dekapitalizacja i osłabła ich siła ekonomiczna.

WYNIKI FINANSOWE BADANYCH PRZEDSIĘBIORSTW

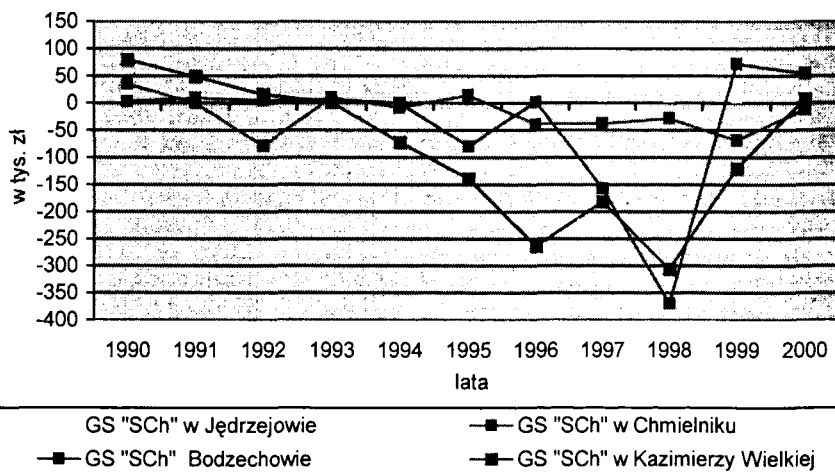
Badane przedsiębiorstwa agrobiznesu podzielono na cztery grupy: wielobranżowe, dostarczające środki produkcji dla rolnictwa, przemysłu rolno-spożywczego i zajmujące się głównie handlem żywnością.

Na rys. 1 przedstawiono wyniki finansowe badanych gminnych spółdzielni. W GS „SCh” w Jędrzejowie wielkość zysku w latach 1990-2000 kształtowała się na niskim poziomie, jednakże zawsze była dodatnia. Należy zauważyć, że zysk w latach 1990-1995 był na wyższym poziomie niż w latach 1996-2000. W GS „SCh” w Chmielniku najwyższy zysk odnotowano w 1990 r. (34,6 tys. zł.), zaś największą stratę w 1992 r. (-78,3 tys. zł) i 1999 r. (-68,4 tys. zł). Od 1996 r. w działalności spółdzielni występowały jedynie straty. W GS „SCh” w Bodzechowie, w latach 1990-1994 odnotowano zysk netto. W 1995 r. wystąpiła strata (81,8 tys. zł), zaś w 1998 r. wystąpiła najwyższa jej wartość w wysokości 368,9 tys. zł. Od 1999 r. nastąpiła poprawa sytuacji finansowej w spółdzielni, gdyż uzyskano zysk (71,6 tys. zł). W GS „SCh” w Kazimierzy Wielkiej w latach 1990-1998 wystąpiła tendencja spadkowa wielkości zysku. W latach 1990-1993 odnotowano zysk, jednakże po 1994 r. sytuacja uległa pogorszeniu. W 1996 r. strata była na poziomie 263,2 tys. zł, zaś w 1998 r. – 305,8 tys. zł. W 2000 roku nastąpiła poprawa sytuacji finansowej, odnotowano bowiem zysk w wysokości 7,4 tys. zł.

Z zaprezentowanych danych wynika, że na początku lat 90. wyniki ekonomiczne badanych przedsiębiorstw były znacznie korzystniejsze niż w latach późniejszych. Dopiero od 1999 roku odnotowano poprawę sytuacji finansowej. Jedynie GS „SCh” w Jędrzejowie nie odnotowała strat, chociaż wartość zysku nie była wysoka. Ogólnie można stwierdzić, że

sytuacja ekonomiczna badanych gminnych spółdzielni w dekadzie lat dziewięćdziesiątych była na ogół zła, choć charakteryzowała się pewnymi wahaniami. Za pozytywny stan można uznać tendencję zwyżkową wyników finansowych w ostatnim okresie. Zaistniała sytuacja z pewnością ma związek z procesami dostosowawczymi do wyzwań gospodarki rynkowej.

Rys. 1. Zysk / strata netto w przedsiębiorstwach wielobranżowych w latach 1990-2000

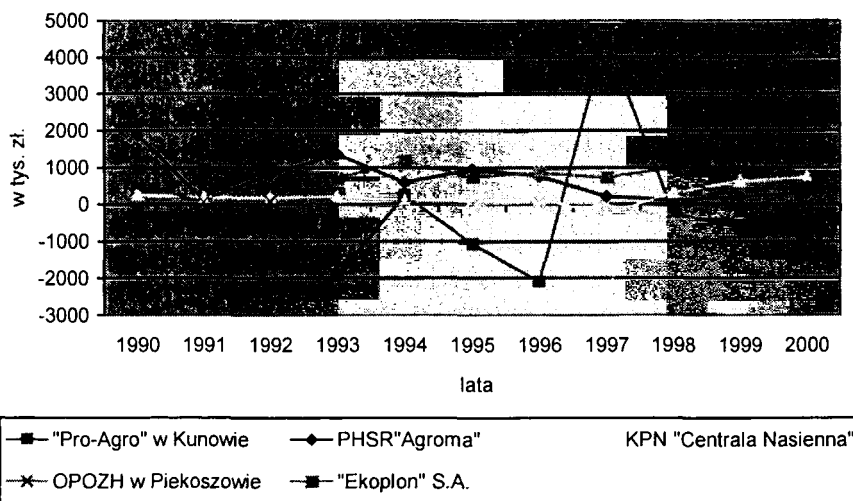

Źródło: badania własne

Na rys. 2 przedstawiono zysk lub stratę netto w badanych przedsiębiorstwach dostarczających środki produkcji dla rolnictwa. W „Pro-Agro” w Kunowie w 1997 roku odnotowano najwyższą wartość zysku netto (4530 tys. zł.), zaś w 1993 r. i 1996r. odniesiono największe straty (1932 tys. zł., 2083 tys. zł.). W 1994 r. odnotowano zysk, zaś w pozostałych latach sytuacja była niekorzystna. PHSR „Agroma” miało lepszą sytuację finansową. Odnotowywano ciągły zysk, jednakże z tendencją spadkową. W KPN „CN” jedynie w 1997 r. odnotowano stratę, zaś w pozostałych latach uzyskano zyski. W przedsiębiorstwie OPOZH w Piekoszowie wystąpiły większe wahanía. W latach 1990-1992 odnotowano zysk, jednakże z tendencją spadkową o 85,8%. W latach 1993-1994 uzyskano straty. Natomiast w latach 1995-1997 odnotowano ponownie zysk. W latach 1998-2000 sytuacja pogorszyła się, gdyż odnotowano straty. W przedsiębiorstwie „Ekoplón” S.A. w Kielcach sytuacja finansowa była korzystna, jedynie w 1999 r. odnotowano stratę netto w wysokości 192 tys. zł. W pozostałych latach odnotowywano zyski. Największa wartość zysku

miała miejsce w 1992 r. i 1994 r. W 2000 roku po znacznej stracie uzyskano zysk (462 tys. zł).

Rys. 2. Zysk / strata netto w przedsiębiorstwach dostarczających środki produkcji dla rolnictwa w latach 1990-2000

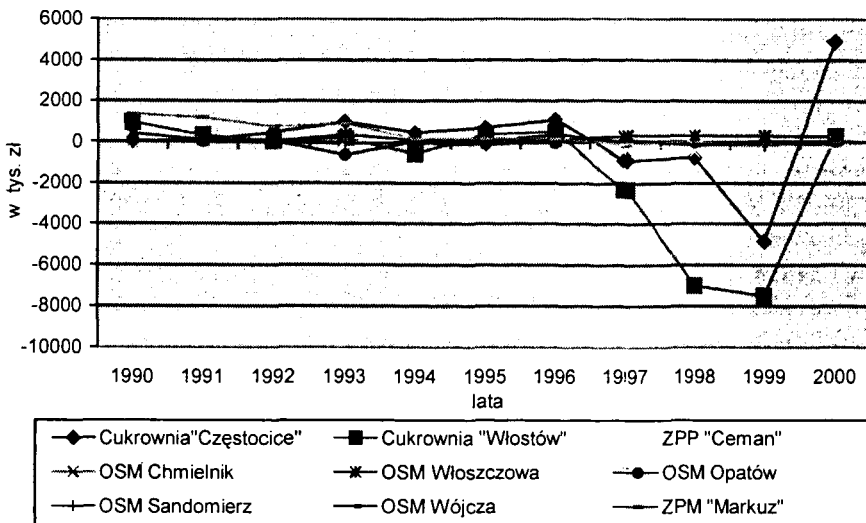
Źródło: jak na rysunku 1.

Reasumując, najkorzystniejsza sytuacja finansowa wystąpiła w przedsiębiorstwach PHSR „Agroma” i KPN „Centrala Nasienna”, zaś w „Pro-Agro” w Kunowie sytuacja ta kształtowała się bardzo niekorzystnie. W pozostałych przedsiębiorstwach sytuacja finansowa ulegała znacznym wahaniom.

Na rys. 3 przedstawiono wyniki finansowe w przedsiębiorstwach przemysłu rolno-spożywczego. Z zaprezentowanych danych wynika, że w Cukrowni „Częstocice” w latach 1990-1996 odnotowano zyski, następnie w latach 1997-1998 wystąpiła niewielka strata. W 1999 r. miała miejsce najwyższa jej wartość, aż 4855,5 tys. zł. Jednak w 2000 r. wyniki finansowe uległy zdecydowanej poprawie, odnotowano bowiem zysk (4902,6 tys. zł.). W Cukrowni „Włostów”, w latach 1990-1993 odnotowano zysk, jednak z tendencją spadkową. W 1994 r. poniesiono stratę w wysokości 588,8 tys. zł. W latach 1995-1996 sytuacja uległa poprawie, bowiem odnotowano zysk. Pogorszenie sytuacji nastąpiło w latach 1997-1999 (strata w 1999 r. wyniosła aż 7494,6 tys. zł). W 2000 r. odnotowano już zysk (267,8 tys. zł.). W ZPP „Ceman” najwyższy zysk odnotowano w 1995 r. (13,2 tys. zł), zaś największą stratę w 2000 r. (36,9 tys. zł).

W latach 1995-1996 przedsiębiorstwo odnotowywało zyski, jednak z tendencją spadkową. Od 1996 r. ponosiło ono już same straty. W OSM w Chmielniku zyski odnotowano jedynie w 1994 r. (15 tys. zł), 1995 r. (27,2 tys. zł) i 2000 r. (14,9 tys. zł). W pozostałych latach wystąpiła strata, a najwyższa jej wartość w 1998 r. (468,9 tys. zł). W OSM we Włoszczowej w badanym okresie odnotowano jedynie zyski. Najwyższa ich wartość była w 1999 r. (289,4 tys. zł), w 1998 r. (324,3 tys. zł), w 1993 r. (353,6 tys. zł) i 1990 r. (420,1 tys. zł). Najniższe wartości zysku miały miejsce w 1994 r. (61,2 tys. zł) i 1996 r. (53,8 tys. zł). W OSM w Opatowie w latach 1990-1992 odnotowano zyski (najwyższa wartość w 1990 r. - 51 tys. zł). W 1993 roku wystąpiła najwyższa strata w wysokości 638 tys. zł. W latach 1995-1997 odnotowano dalsze straty. Poprawa sytuacji finansowej wystąpiła w latach 1998-2000, gdy zyski wykazywały tendencję wzrostową. W OSM w Sandomierzu w latach 1990-1991 odnotowano zyski z tendencją wzrostową. Następnie w latach 1992-1995 wystąpiły straty (najwyższa wartość w 1995 r. -172,7 tys. zł). Lata 1997-1999 to kolejne pogorszenie sytuacji finansowej przedsiębiorstwa (1999 r.- strata 144 tys. zł). W 2000 roku odnotowano dopiero zysk w wysokości 7,5 tys. zł. W OSM w Wójczy jedynie w roku 1990 i 1996 odnotowano zysk.

Rys. 3. Zysk / strata uzyskana w przedsiębiorstwach przemysłu rolno-spożywczego w latach 1990-2000

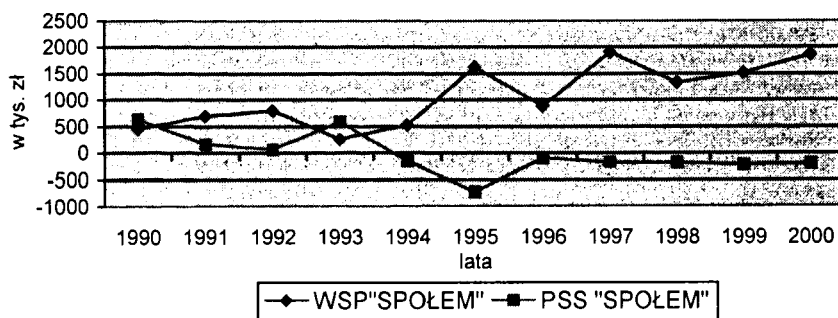

Źródło: jak na rysunku 1.

W pozostałych latach wystąpiły tylko straty. Najwyższa wartość zysku miała miejsce w 1996 r. (337,9 tys. zł), zaś największa strata wystąpiła w 1998 r. (149,8 tys. zł). W latach 1997-2000 najbardziej była widoczna zła kondycja finansowa mleczarni. W ZPM „Markuz” w latach 1990-1996 wystąpiła najlepsza sytuacja finansowa. Odnotowano bowiem wysokie zyski, jednak z tendencją spadkową. Najwyższy zysk odnotowano w 1990 r. (1345,8 tys. zł) i 1991 r. (1198 tys. zł). W 1997 r. i 1999 r. odnotowano straty (najwyższa jej w 1997 r. -144,2 tys. zł). W latach 1997-2000 sytuacja finansowa przedsiębiorstwa kształtowała się na niskim poziomie, jednak w 2000 r. odnotowano już zysk (12,9 tys. zł).

Wyniki finansowe w PSS „Społem” przedstawiono na rys. 4. W latach 1990-1993 odnotowano zysk, jednak z tendencją spadkową. W 1995 r. wystąpiła najwyższa strata w wysokości 732 tys. zł. W 1996-2000 poniesione straty były już znacznie niższe. Natomiast w WSP „Społem”, w badanym okresie nie odnotowano strat. Najwyższy zysk uzyskano w 1995 roku (1622 tys. zł) i w 1997 roku (1911 ty. zł). W latach 1990-1995 wystąpiła tendencja wzrostowa wielkości zysku, zaś w latach 1997-2000 zysk uległ niewielkiemu spadkowi.

Rys. 4. Zysk / strata netto w przedsiębiorstwach zajmujących się handlem żywnością w latach 1990-2000

Źródło: jak na rys. 1.

W świetle przedstawionych danych można zauważyć, że kielecka spółdzielnia odnosi większe zyski, niż spółdzielnia w Ostrowcu Św. Odnosi ona większy sukces ekonomiczny na rynku, ponieważ lepiej dostosowała się do warunków gospodarki rynkowej.

WNIOSKI

Na podstawie przeprowadzonych badań można wysnuć kilka wniosków.

1. Badane przedsiębiorstwa agrobiznesu dokonały bardzo dużych zmian w zakresie zatrudnienia oraz w strukturze majątku.
2. Zmiany w zatrudnieniu nie wpłynęły na poprawę sytuacji finansowej przedsiębiorstw. Jedynie w „Ekoplon” S.A. wprowadzenie gospodarki rynkowej nie wywarło ograniczającego wpływu na stan zatrudnienia.
3. We wszystkich badanych przedsiębiorstwach występowały duże zmiany związane z wartością majątku. W początkowych latach nastąpił wzrost, a potem spadek jego wartości. Można więc stwierdzić, że miała w nich miejsce dekapitalizacja i osłabła siła ekonomiczna przedsiębiorstw.
4. W większości badanych przedsiębiorstw początek lat 90. był korzystniejszy, niż lata późniejsze. Dopiero w latach 1998-2000 nastąpiła poprawa sytuacji finansowej. Przedsiębiorstwa odnosiły zyski. Odmienna sytuacja była w GS w Jędrzejowie, w OSM we Włoszczowej oraz w WSP „Społem”, gdzie stałe odnotowywano zyski.

LITERATURA

Klepacki B. (2002) : *Transformacja gospodarki narodowej i jej wpływ na rolnictwo w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*. [w:] *Transformacja rolnictwa polskiego i ukraińskiego w latach 90.*, „Wieś Jutra”, Warszawa.

Klepacki B., Łowicka A. (2002) : *Przystosowanie gminnych spółdzielni do warunków gospodarki rynkowej*. [w:] *Agrobiznes 2002 Przemiany w agrobiznesie i obszarach wiejskich oraz ich następstwa*. Tom I., Wyd. AE, Wrocław.